

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑ ที่มาและความสำคัญของปัญหา

อุบลราชธานี ดินแดนแห่งปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา เป็นถิ่นกำเนิดของพระอาจารย์ทางวิปัสสนา คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล เป็นต้น กล่าวกันว่า เมืองอุบลราชธานีเป็นต้นรากแห่งการขยายพระพุทธศาสนาและวัดวาอาราม ให้แพร่หลายยิ่งกว่าในทุกหัวเมืองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

เดิมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี มีจัดเฉพาะตามคุ้มวัดต่างๆ เท่านั้น จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เมืองอุบลราชธานีจัดงานบุญบั้งไฟ โดยทุกคุ้มจะนำบั้งไฟมารวมกันที่วัดหลวง ริมแม่น้ำมูล มีการแห่บั้งไฟไปรอบเมืองและจุดขึ้นไปบนท้องฟ้าทำให้เกิดอุบัติเหตุ บั้งไฟตกลงมา ถูกชาวบ้านตายในงาน มีการชกต่อย ตีรันฟันแทงกัน ก่อเหตุวุ่นวายไปทั้งงาน กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ผู้สำเร็จราชการเมืองอุบลฯ สมัยนั้น ให้ยกเลิกงานประเพณีบุญบั้งไฟเสีย แล้วให้มาจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาแทน ในสมัยแรกๆ นั้นไม่มีการประกวดเทียนพรรษา แต่ชาวบ้านจะกล่าวรำลือกันไปว่า เทียนคุ้มวัดนั้นงาม เทียนคุ้มวัดนี้สวย ผู้สำเร็จราชการเมืองอุบลฯ จึงเห็นควรให้มีการประกวดเทียนพรรษาก่อน แล้วแห่รอบ เมือง ก่อนจะนำไปถวายพระที่วัด

การจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี มีการจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยชาวบ้านในแต่ละคุ้มวัด ก็จัดตกแต่งต้นเทียนของวัดตนให้สวยงาม นำมารวมกันที่บริเวณทุ่งศรีเมืองเพื่อประกวดแข่งขันกัน จากงานของชาวบ้าน ก็พัฒนามาสู่การสนับสนุนอย่างจริงจังจากส่วนราชการ พ่อค้า ห้างร้านเอกชน ร่วมกับประชาชน ทายกทายิกาคุ้มวัดต่างๆ และใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ จังหวัดอุบลราชธานีได้เชิญ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท. ในขณะนั้น) มาสังเกตการณ์ และตั้งแต่นั้นปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นต้นมาทางจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้งานประเพณีแห่เทียนพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นงานประเพณีระดับชาติ โดยเฉพาะในปีท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand พ.ศ. ๒๕๔๑ – พ.ศ. ๒๕๔๒) งานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็น ๑ ในงานประเพณีที่ถูกโปรโมตเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้กับชาวต่างชาติ

เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเทียนหลวงมาเป็นเทียนนำชัยขบวนแห่ แล้วจึงนำไปถวายยังอารามหลวงในจังหวัดอุบลราชธานี หมุนเวียนไปเป็นประจำทุกปี งานประเพณีแห่เทียนพรรษาเป็นงานประเพณีที่รวมความผูกพันของชุมชนท้องถิ่น โดยเริ่มตั้งแต่การที่ชาวบ้านร่วมกันบริจาคเทียนเอามาหลอมหล่อเป็นเทียนเล่มใหญ่เล่มเดียวกัน จนถึงในปัจจุบัน^๑

^๑ กำเนิดแห่เทียนพรรษา. [ออนไลน์] แหล่งที่มา : http://www.isangate.com/local/candle_02.html [๑พ.ค.๒๕๕๕].

จังหวัดอุบลราชธานีมีคำขวัญประจำจังหวัดว่า “เมืองแห่งดอกบัวงาม แม่น้ำสองสี มีปลาแซบหลาย หาดทรายแก่งหิน ถิ่นไทยนักปราชญ์ ทวยราษฎร์ใฝ่ธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ผาแต้มก่อนประวัติศาสตร์” จากคำขวัญประจำจังหวัดจะเห็นได้ว่ามีคำว่า งามล้ำเทียนพรรษา อยู่ในคำขวัญประจำจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการแสดงว่าประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาเป็นประเพณีที่สำคัญ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง เพราะโดยจุดประสงค์ในการทำเริ่มแรกจริงๆ แล้ว คือการทำถวายวัด เพื่อให้ภิกษุสามเณรใช้ประโยชน์ในช่วงเข้าพรรษา แต่ปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านวัตถุประสงค์ในการทำต้นเทียน ด้านจุดปัจจัยในการทำต้นเทียน ด้านการมีส่วนร่วมในประเพณี ด้านการจัดทำต้นเทียนพรรษา เป็นต้น ปัจจุบันได้มีการจัดกิจกรรมการแข่งขันประกวดต้นเทียนประเภทต่างๆ ของวัดต่างๆ ในตัวจังหวัดอุบลราชธานีส่งเข้าประกวด จนกลายเป็นงานประเพณีในระดับจังหวัด และระดับประเทศ สร้างชื่อเสียงให้กับชาวจังหวัดอุบลราชธานี เป็นประเพณีที่ร่วมจิตร่วมใจของประชาชนชาวจังหวัดอุบลราชธานี เพราะถือว่าการจัดกิจกรรมที่มีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานภาคเอกชน หน่วยงานภาคประชาชน และทุกภาคส่วนร่วมในการจัดงานประเพณี ประเพณีประจำจังหวัดที่มีมายาวนานคู่บ้านคู่เมืองจังหวัดอุบลราชธานี

เนื่องจากเป็นประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาเป็นประเพณีที่มีมายาวนาน จนทำให้บางครั้งคนในจังหวัดอุบลราชธานีเองไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร เหมือนกับว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดา เนื่องจากเห็นมาตั้งแต่เด็ก จนโตเป็นผู้ใหญ่ แต่ตรงกันข้ามประเพณีนี้ก็กลับเป็นที่สนใจของจังหวัดอื่นๆ นำไปจัดเป็นประเพณีกิจกรรมในจังหวัดของตน จะเห็นได้จากมีหลายจังหวัดที่มีการจัดประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาเหมือนกัน

การจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานีในแต่ละครั้งจะสังเกตได้ว่าจะมีชาวต่างชาติจำนวนมากพอสมควรที่มามีเยี่ยมชมประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาที่จังหวัดอุบลราชธานี ดูได้จากยอดจองโรงแรมในตัวจังหวัดอุบลราชธานีจะมีจำนวนผู้เข้าพักมากขึ้นกว่าช่วงปกติของทุกปี

กล่าวโดยสรุปประเด็นที่ผู้วิจัยได้ให้ความสนใจคือ ความเป็นมาประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาดั้งเดิมอดีตจนถึงปัจจุบัน แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธในจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Documentary Research) โดยมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องความเป็นมาประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากตำราเชิงวิชาการบทความ ตลอดจนแหล่งข้อมูล เอกสารที่จะนำมาศึกษา แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑. เอกสารหลัก ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. เอกสารรอง ได้แก่ วิทยานิพนธ์ หนังสือ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และบทความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาที่มีผู้เขียนวิเคราะห์ไว้

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตด้านตัวแปรดังนี้

๑. ตัวแปรต้น ได้แก่ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี
๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ ความเป็นมา การเปลี่ยนแปลง และการอนุรักษ์

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตด้านขอบเขตด้านประชากร / ผู้ให้ข้อมูลสำคัญดังนี้ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (๓๐ รูปคน) ตามคุ้มวัด ๑๐ คุ้มวัด ประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์	๑๐ รูป
๒. ผู้นำชุมชน	๑๐ คน
๓. ประชาชนทั่วไป	๑๐ คน

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตด้านพื้นที่ดังนี้

๑. คุ้มวัดในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานี จำนวน ๑๐ คุ้มวัด
๒. หน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนที่มีความเกี่ยวข้องกับประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานี

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ มีขอบเขตด้านระยะเวลาดังนี้

การดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้ได้เริ่มต้นตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ถึง เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖ รวมเป็นระยะเวลา ๑๐ เดือน จนแล้วเสร็จ

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ความเป็นมาประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี มีความเป็นมาอย่างไร

๑.๔.๒ การเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นเช่นไร

๑.๔.๓ แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี เป็นเช่นไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเป็นมา หมายถึง เรื่องราวความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา อาจแบ่งได้หลายยุคเช่น ความเป็นมาของการเข้าพรรษาในสมัยพุทธกาล ความเป็นมาของประเพณีเข้าพรรษาในประเทศไทย ความเป็นมาของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี เรื่องราวความผูกพันของประเพณี กิจกรรมแห่เทียนพรรษาที่ชาวอุบลราชธานี มีการปฏิบัติสืบเนื่องกันมา เป็นเอกลักษณ์ และมีความสำคัญต่อสังคมชาวจังหวัดอุบลราชธานี

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงตามลำดับของประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี อาจแบ่งได้ในหลายด้าน เช่น การเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์ของการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงการได้มาซึ่งปัจจัยในการทำต้นเทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงผู้เป็นแกนนำในการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของบุคคลในท้องถิ่นในงานประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงการทำต้นเทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี การเปลี่ยนแปลงของประเพณีทางด้านวัฒนธรรมประเพณี และสังคมชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี และรูปแบบในการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ให้อยู่คู่กับจังหวัดอุบลราชธานีตลอดไป ซึ่งในการการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานีอาจแบ่งได้หลายระดับ ในระดับวัด และชาวกุ่มวัด ในที่นี้หมายถึง บริบทของกุ่มวัดมีผลในการอนุรักษ์ แนวทางการอนุรักษ์ของแต่ละกุ่มวัด ปัญหา และอุปสรรคในการอนุรักษ์ในการอนุรักษ์ของแต่ละกุ่มวัด ในระดับภาครัฐและภาคเอกชน ในที่นี้หมายถึง บทบาทหน้าที่ในการอนุรักษ์ของภาครัฐ และภาคเอกชนในปัจจุบัน และภาคต่างๆที่มีส่วนร่วม

๑.๖ ทบทวนเอกสารงานวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการฝ่ายประเมินผลการจัดงานมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี เรื่อง รายงานการประเมินผลการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษา “อุบลเมืองล้ำ บุญธรรม บุญทาน สืบสาน ตำนานเทียน” ประจำปี ๒๕๕๕ เป็นงานวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการประเมินผลสำเร็จของการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ของชาวจังหวัดอุบลราชธานี^๒

ธัญพัฒน์ ศรีบุญสถิตพงษ์ เรื่อง “บทบาทของเทศบาลนครอุบลราชธานีในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมประเพณี และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีวิจัยการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของ ชาวอุบลราชธานี.” เป็นวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องการค้าเนินงานตามบทบาทของเทศบาล นครอุบลราชธานี สภาพปัญหาการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาตามบทบาทของเทศบาล อุบลราชธานี การอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยภาพรวม, ความต้องการ เกี่ยวกับการจัดงานประเพณีแห่เทียนพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี^๓

จิตรัตน์ ดวงสินธุ์ เรื่อง “แนวคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ของประชาชนอำเภอเมืองอุบลราชธานี” เป็นวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องแนวคิดเชิงปรัชญาที่ ปรากฏประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี สาเหตุการเปลี่ยนแปลงของประเพณี แห่เทียนเข้าพรรษา แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา^๔

บวรณ บุญสิงห์ เรื่อง “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดงานประเพณี แห่เทียนเข้าพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี” เป็นวิทยานิพนธ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องประเพณีแห่เทียน เข้าพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องบทบาทขององค์กรปกครองส่วน ท้องถิ่นในการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ปัญหาและอุปสรรคในการจัดงานแห่เทียน เข้าพรรษา วิธีแก้ไขปัญหา งานบรรลุความสำเร็จ^๕

สร้อยพัฒน์ ต้นสุขเกษม เรื่อง “การสื่อสารการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมงานประเพณีแห่ เทียนเข้าพรรษาจังหวัดอุบลราชธานี” มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียน เข้าพรรษาจังหวัดอุบลราชธานีทั้งในอดีต และปัจจุบันหน่วยงานที่มีบทบาทในการนำเสนองาน

^๒ คณะกรรมการฝ่ายประเมินผลการจัดงานมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, “๑๑๑ ปี ลือเลื่อง ฮู่ งเอื่องเมืองธรรม งามล้ำเทียนพรรษา ภูมิปัญญาชาวอุบลฯ”, รายงานการประเมินผลการจัดงานประเพณีแห่เทียน พรรษาประจำปี ๒๕๕๕, (สถาบันวิจัยและพัฒนา : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๕), หน้า๓๓.

^๓ ธัญพัฒน์ ศรีบุญสถิตพงษ์, “บทบาทของเทศบาลนครอุบลราชธานีในการอนุรักษ์ วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), บทคัดย่อ.

^๔ จิตรัตน์ ดวงสินธุ์, “แนวคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา”, วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า๔.

^๕ บวรณ บุญสิงห์, “บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี”, รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา ปัจจัยด้านการสื่อสารที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวจังหวัดอุบลราชธานี^๖

พระครูวิมลธรรมมาธู (คหาธู ผางกระโทก) เรื่อง “การศึกษาหลักธรรมในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนพรรษา อำเภอโขงเจียม จังหวัดนครราชสีมา” เป็นวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับเรื่องประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวจังหวัดนครราชสีมาพุทธศิลป์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่อง งานศิลปะประเภทต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นมาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและเป็นการเผยแผ่คำสอนที่เป็นประโยชน์ต่อผู้นำไปปฏิบัติเสนอออกมา ในรูปของงานศิลป์ที่ทรงคุณค่า เช่นเดียวกันงานประเพณีแห่เทียนพรรษานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเทียนที่ได้จากการถวายนั้นเป็นเครื่องให้แสงสว่างสำหรับพระภิกษุสามเณรใช้ศึกษาพระธรรมวินัยในช่วงเข้าพรรษาพบว่าประเพณีแห่เทียนพรรษา ต่อมามีการพัฒนารูปแบบจากต้นเทียนขี้ผึ้งเดิมมีการหล่อ และแกะสลักลงลายซึ่งลายนั้นเกิดขึ้นจากจินตนาการผสมผสานกับลายไทย และเรื่องราวเกี่ยวพระพุทธศานานำมา ตกแต่งวิจิตรตระการตา และมีการประกวดเพื่อหาผู้ชนะเลิศทุกปี^๗

๑.๖.๒ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๑. แนวคิดทางวัฒนธรรมและประเพณี

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของมนุษย์ ในส่วนรวมที่ถ่ายทอด เลียนแบบ และนำเอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนรวมที่เป็นลักษณะเดียวกัน และแสดงออกมาเป็นกฎ เป็นภาษา ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี^๘

นิคม มุสิกคามะ ได้ให้ความหมายวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของคน เกิดจากกระบวนการอันซับซ้อนทางสังคมหรือกลุ่มชนโดยรวมเอามิติทางด้านจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญาและอารมณ์เข้าไว้ด้วยกันจนเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของสังคมนั้น มิใช่เพียงเรื่องของศิลปะและวรรณกรรม หากแต่รวมถึงรูปแบบวิถีชีวิตสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ระบบค่านิยมตลอดจนขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีและความเชื่อต่างๆ^๙

วัฒนธรรม ตามความหมายของ ดนัย ไชยโยธา กล่าวว่าวัฒนธรรมตามความหมายทางวิชาการ หมายถึง แบบอย่างพฤติกรรมทั้งหลายอันเกิดด้วยการเรียนรู้ผู้คนในสังคมมนุษย์แต่ละแห่งย่อมมีพฤติกรรมเป็นแบบเดียวกันเช่นนั้น นอกจากพฤติกรรมต่างๆ แล้ว ยังรวมถึงผลแห่งพฤติกรรม

^๖ สรัญพัฒน์ ต้นสุขเกษม, “การสื่อสาร และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี”, *นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^๗ พระครูวิมลธรรมมาธู (คหาธู ผางกระโทก), “การศึกษาหลักธรรมในงานพุทธศิลป์ที่ปรากฏในประเพณีแห่เทียนพรรษา อำเภอโขงเจียม จังหวัดนครราชสีมา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^๘ เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, *กระบวนการทัศน์วัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ชัสเชสมิเดีย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓.

^๙ นิคม มุสิกคามะ, *วัฒนธรรมบทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์*, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔.

เหล่านั้นด้วย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีการถ่ายทอดกันได้ในบรรดาผู้คนของสังคมมนุษย์แต่ละแห่ง วัฒนธรรมของผู้คนแต่ละพวกไม่ใช่เป็นสิ่งคงรูปตายตัวเช่นนั้นตลอดไป แต่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยได้ ผลของพฤติกรรม หมายถึง วัสดุข้าวของต่างๆ ที่ผู้คนนำมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น เสื้อผ้า ภาชนะ เครื่องใช้ต่าง ๆ เป็นต้น ผลของพฤติกรรมนั้นยังหมายรวมถึงสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุอีกด้วย เช่น ทักษะ คุณธรรม และความรู้ต่างๆ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีในการปฏิบัติและจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ วัฒนธรรมตามความหมายของสังคมวิทยามีจุดเด่นๆ ดังต่อไปนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นแบบฉบับในการดำรงชีวิตของบุคคลในสังคม
๒. วัฒนธรรมเป็นลักษณะเฉพาะในการดำรงชีวิตของแต่ละสังคม
๓. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเจริญ
๔. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงศีลธรรมอันดีงามของคนในชาติ^{๑๐}

โดยสรุป วัฒนธรรมจึงหมายถึง วิถีของมนุษย์ที่สั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน โดยมีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของแต่ละถิ่น โดยเชื่อว่าการกระทำหรือลักษณะเฉพาะที่แสดงออกมานั้นเป็นวัฒนธรรมที่ตนยอมรับ ในกลุ่มคน และสมาชิกในกลุ่มชนนั้นต้องยอมรับและปฏิบัติตามสืบทอดกันไป อาจอยู่ในรูปของการแสดงออกเป็นภาษา ท่าทาง เป็นกฎระเบียบข้อบังคับ หรือเป็นโครงสร้างวัตถุ เช่น สิ่งก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เครื่องมือ เครื่องใช้ เสื้อผ้าโดยมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย และเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในการเรียนรู้วัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้ทราบและเข้าใจในวัฒนธรรมเฉพาะในท้องถิ่นนั้นๆ อันเป็นการไม่เข้าไปทำลาย หรือละเมิดวัฒนธรรมของสังคมอื่น

ลักษณะของวัฒนธรรม

ยศ สันติสมบัติ ได้สรุปเกี่ยวกับลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๖ ประการ มีรายละเอียดดังนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วมกัน (Shared Ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมคนในวัฒนธรรมเดียวกันจะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสังคมต่าง ๆ ซึ่งทำให้พฤติกรรมสอดคล้องกับผู้อื่น เช่น การยกมือไหว้ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is Learned) วัฒนธรรมเปรียบเสมือน มรดกทางสังคม ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง โดยการผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม (Enculturation) ซึ่งรวมถึงการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ หรือครู อาจารย์ และจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการเป็นสมาชิกของสังคม

^{๑๐} ดนัย ไชยโยธา, สังคม วัฒนธรรมและประเพณีไทย, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

๓. วัฒนธรรมใช้พื้นฐานของการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) พฤติกรรมของมนุษย์กำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้เงินตรา สัญญาณไฟจราจร หรือสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป

๔. วัฒนธรรมเป็นองค์ความรู้และปัญญา มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เช่น สอนวิธีการทำอาหารเพิ่มคุณภาพ หรือแม้แต่กระทั่งการวางระเบียบแบบแผนให้สังคมอยู่อย่างมีระเบียบ ระบบ ที่เป็นพื้นฐานในการอยู่รอดของมนุษย์

๕. วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม เป็นต้น มนุษย์พยายามกำหนดความหมายของอำนาจแล้วกลายมาเป็น แนวความคิด อันเป็นพื้นฐานเรื่องการปกครองสังคมและการกำหนดความหมายให้กับชีวิต ต่าง ๆ

๖. วัฒนธรรมเป็นเรื่องไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตลอดเวลาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เป็นต้นว่า เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) เช่น ความคิด ค่านิยมที่มาจากวัฒนธรรมอื่น และมีอิทธิพลในด้านการเปลี่ยนแปลงและยอมรับในวัฒนธรรมของเรา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมยังเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี ถ้าหากเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนวัฒนธรรมและประเพณีปรับตัวไม่ทันก็จะเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า วัฒนธรรมล่า (Culture Lag) จะทำให้มนุษย์ในสังคมคิดว่าแปลกแยก (Alienation)^{๑๑}

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะได้อธิบายลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ ๖ ลักษณะมีรายละเอียดดังนี้คือ

๑. วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดและไม่ใช่สิ่งที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ย่อมแตกต่างไปจากรังของผึ้ง เพราะผึ้งสร้างรังขึ้นโดยสัญชาตญาณที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีการเรียนรู้หรือสั่งสอน แต่การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคมเท่านั้น

๒. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไป การถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิกรุ่นนั้น จะต้องใช้ระยะเวลายาวนาน เครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือ การที่มนุษย์มีภาษาเป็นสื่อกลางภาษาจึงช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึกและสามารถเข้าใจผู้อื่นได้ ช่วยให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมสืบต่อมาเป็นมรดกทางสังคม

๓. วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต บุคคลที่เกิดในสังคมก็จะเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน ซึ่งไม่อาจนำมาเปรียบเทียบกับกันได้ว่าวัฒนธรรมใดดีกว่ากัน เพราะวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมของสังคม เช่น วัฒนธรรมไทยก็มีแบบแผนการดำเนินชีวิตในลักษณะหนึ่งไม่ว่าในด้านการแต่งกาย อาหารการกิน ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่นก็มีแบบแผนการดำเนินชีวิตในอีกลักษณะหนึ่งที่

^{๑๑} ยศ สันติสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑-๑๓.

แตกต่างไปจากวัฒนธรรมไทย จึงกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตของคนไทยคนญี่ปุ่นหรือชาติอื่นๆ จะมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตน

๔. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ จากการที่มนุษย์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น การประดิษฐ์รถยนต์ทำให้ระยะเวลาในการติดต่อรวดเร็วขึ้น การขนย้ายและการให้บริการรวดเร็วขึ้น อันมีผลทำให้เกิดการสร้างถนนหนทางมากมาย และยังก่อให้เกิดผลต่อสังคมในด้านอื่นๆ ตามมาอีกด้วย

๕. วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นการแสดงถึงรูปแบบของความคิด ในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นผลมาจากการช่วยกันกำหนดรูปแบบความคิดในการแสดงพฤติกรรมของสมาชิก โดยสมาชิกรับรู้ร่วมกัน และประพฤติปฏิบัติตามแนวความคิดนั้น เช่นคนไทยพบหน้ากัน จะยกมือไหว้เป็นการทักทายซึ่งกันและกัน ส่วนชาวตะวันตกทักทายด้วยการจับมือ

๖. วัฒนธรรมมิใช่เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ แต่วัฒนธรรมเป็นของส่วนรวมซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน และสร้างรูปแบบในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่สมาชิกในสังคมใดสังคมหนึ่งยอมรับและถือปฏิบัติมาเท่านั้น^{๑๒}

ดังนี้ ไชโยธธา ได้อธิบายถึงลักษณะที่สำคัญของวัฒนธรรม ไว้ดังนี้

๑. วัฒนธรรมเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของมนุษย์
๒. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาจากการเรียนรู้
๓. วัฒนธรรมตั้งอยู่บนรากฐานธรรมเนียมประเพณีที่แน่นอน และเป็นที่ยอมรับนับถือของสมาชิกในสังคมนั้น

๔. วัฒนธรรมเป็นเสมือนมาตรการในการประเมินค่าของวัตถุและพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีคุณค่าเพียงใด

๕. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม ผลของการเรียนรู้หรือการถ่ายทอดด้านภาษาพูดและภาษาเขียน ทำให้วัฒนธรรมต่างๆ สามารถสืบทอดจากคนรุ่นก่อนมาถึงคนในปัจจุบันได้

๖. วัฒนธรรมเป็นที่รวมของบรรทัดฐาน ค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ ศิลปะศิลปกรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และอุดมการณ์

๗. วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ ดังนั้น จากที่กล่าวมา ลักษณะของวัฒนธรรม จึงเป็น วิถีชีวิตของบุคคลในสังคม หรือกิจกรรมทุกอย่างที่มนุษย์ได้กระทำในสังคม แต่มิได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่แรกเกิด และมิได้รับการถ่ายทอดมาทางพันธุกรรม หากแต่เกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์แล้วสั่งสมประสบการณ์ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับตนเอง โดยมีพื้นฐานจากสภาพแวดล้อมที่อาศัยอยู่ แล้วถ่ายทอดมายังรุ่นสู่รุ่นโดยกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม(Enculturation) ด้วยวิธีการทางภาษาพูด เขียน จนเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนในสังคม วัฒนธรรมแต่ละแห่งอาจมีความแตกต่างกันไม่สามารถกล่าวได้ว่า

^{๑๒} วรวิทย์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, **วิถีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๔๗), หน้าที่ ๑๑-๑๓.

วัฒนธรรมใดดีกว่ากัน หากอยู่ที่ยอมรับการยอมรับของกลุ่มคนในสังคมแต่ละวัฒนธรรมนั้นๆ อีกประการหนึ่ง วัฒนธรรมไม่มีการหยุดนิ่งตายตัวหากแต่ยังปรับเปลี่ยนตามสภาพของสังคมอยู่เสมอ^{๑๓}

ประเภทของวัฒนธรรม

งามพิศ สัตย์สงวน ได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่จับต้องสัมผัสได้ กล่าวคือ สิ่งของเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มีรูปร่าง ลักษณะ ขนาด และน้ำหนักแตกต่างกันมนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้โดยปราศจากสิ่งของเครื่องใช้บางอย่างได้ เช่น เสื้อผ้า ยารักษาโรค เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non – Material Culture) หมายถึงส่วนของวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เพราะไม่มีรูปร่าง ขนาด หรือน้ำหนักแต่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์มากแบ่งย่อยออกเป็น ๕ ประเภท คือ

๑. สถาบันสังคม คือ ส่วนต่าง ๆ ของวัฒนธรรมที่เข้าจัดการแก้ปัญหาพื้นฐานของสังคม สถาบันสังคม ได้แบ่งประเภทอีก เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการปกครองการศึกษา ศาสนา การแพทย์ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับการควบคุมทางสังคม คือ วัฒนธรรมที่ช่วยให้เกิดระเบียบทางสังคม ซึ่งบางอย่างจะเป็นการควบคุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบ่งย่อยออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

๒.๑ หลักของทางศาสนา เช่น ศีล และข้อห้าม

๒.๒ ความเชื่อทางสังคม คือ ระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากในสังคม เช่น สังคมไทยเชื่อ นรก สวรรค์ บาป บุญ ความเชื่อถือต่าง ๆ จะช่วยควบคุมความประพฤติของคนให้อยู่ในระเบียบ ได้ค่านิยม คือ มาตรฐานที่ใช้วัดว่าสิ่งใดมีค่าในสังคมบ้าง ความเชื่อในสังคมก็สามารถสร้างระเบียบในสังคมได้

๒.๓ ประเพณีต่าง ๆ ที่ปฏิบัติต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน เช่น สงกรานต์ ลอยกระทง เข้าพรรษา บวชนาค เป็นต้น

๒.๔ กฎหมาย คือ การควบคุมทางสังคมโดยตรง กฎหมายมีความสำคัญในสมัยใหม่ เพราะทำให้เกิดระเบียบทางสังคมได้เป็นอย่างดี

๓. ศิลปะ หมายถึง การสร้างสรรค์ผลงานในด้านต่างๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม หัตถกรรม ดนตรี การละคร นาฏศิลป์ และวรรณกรรม เป็นต้น

๔. ภาษา คือ ระบบสัญลักษณ์ที่ใช้สื่อสารติดต่อกัน รวมถึงกริยาท่าทางที่ใช้สื่อความหมายด้วย

๕. พิธีกรรม เน้นเฉพาะพิธีที่จะต้องทำในแต่ละขั้นตอนของพิธีกรรมนั้นๆ เช่น การอาบน้ำศพ แต่งตัวมาก่อนรดน้ำศพ^{๑๔}

^{๑๓} ดนัย ไชยโยธา, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๖), หน้า ๘๘.

^{๑๔} งามพิศ สัตย์สงวน, “การจัดระเบียบสังคม”ในสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๓-๕๔.

ณรงค์ เสียงประชา แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material - Having) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างขึ้น เช่น รถยนต์ อาคารบ้านเรือน โต๊ะ และเก้าอี้ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมทางด้านความคิด (Ideas - Thinking) ตัวอย่างของวัฒนธรรมทางด้านนี้ ได้แก่ ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา วรรณคดี และสุภาษิต เป็นต้น

๓. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน (Norms - Doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผน หรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย

๓.๑ วิถีประชา (Folkway) ได้แก่ การบวชลูกชายเมื่ออายุครบ ๒๐ ปีเพื่อทดแทนบุญคุณบิดา มารดา ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามอาจได้รับการติฉินนินทา

๓.๒ จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนเป็นการกระทำที่ผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจ และอาจถูกตัดจากสังคม ตัวอย่าง เช่น การเลี้ยงดูพ่อ แม่ ทอดแทนเมื่อยามท่านแก่เฒ่า และเราอยู่ในภาวะที่รับผิดชอบได้

๓.๓ กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบที่ทุกคนในสังคมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับ^{๑๕}

สรุปแล้ว ประเภทของวัฒนธรรม อาจแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ หมายถึง วัฒนธรรมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นและแสดงออกในรูปของสิ่งของสามารถจับต้องสัมผัสได้ อาทิ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ บ้านอาคาร สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ อันเกิดจากความสามารถและวิวัฒนาการที่สั่งสมประสบการณ์มาเป็นเวลานานส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หมายถึง ส่วนของวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องสัมผัสได้ด้วยอวัยวะสัมผัสภายนอก หากแต่อาจสัมผัสด้วยความรู้สึกทางใจ ตัวอย่างวัฒนธรรมประเภทนี้ได้แก่ ภาษา กฎระเบียบ ข้อบังคับ ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญมากต่อสังคมมนุษย์ เพราะถือว่าเป็นการควบคุมทางสังคม ให้สามารถดำรงอยู่ได้โดยเป็นไปในทางที่สังคมยอมรับร่วมกัน ก่อให้เกิดความสงบสุขของสังคมนั้น ๆ

ขนบธรรมเนียมประเพณี

พจนานุกรมภาษาไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า “ประเพณี” ว่า “ขนบธรรมเนียมแบบแผน”

ขนบ คือ ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียม คือ ที่นิยมใช้กันมารวมความแล้ว ประเพณี คือ สิ่งที่คนส่วนใหญ่ในสังคมประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับและเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกัน หากเป็นอยู่ชั่วขณะแม้จะนิยมประพฤติกันทั่วไปก็ไม่ใช่ประเพณีเป็นแต่แฟชั่น ซึ่งเป็นความนิยมกันสมัยหนึ่งเท่านั้น พอหมดความนิยมก็เลิกประพฤติปฏิบัติกัน

“ประเพณี” ในความหมายที่กว้าง หมายถึง แบบความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติศีลธรรม ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ ความประพฤติของคนที่ส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือ เป็นระเบียบแบบแผน และสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน และยังคงอยู่ได้ก็เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่ตลอดเวลา และกลมกลืนเข้ากันได้ดี จึง

^{๑๕} ณรงค์ เสียงประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

ทำให้ประเพณีเดิมยังคงรูปมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ โดยคนในสังคมผู้เป็นเจ้าของประเพณีไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่ในทุกยุคทุกสมัย เพราะเป็นการค่อยเปลี่ยนไปทีละน้อยโดยไม่รู้ตัว แต่จะเปลี่ยนไปมาก หรือน้อย ก็แล้วแต่ความเป็นไปทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ดังนั้น ขนบธรรมเนียมประเพณีก็คือ แนวปฏิบัติซึ่งเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่กระทำซ้ำกันมาจนกลายเป็นระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ เป็นพฤติกรรมยึดถือกันมาในสังคมโดยคนรุ่นหลัง เรียนรู้มาจากคนรุ่นก่อน ซึ่งอาจมีการปรับปรุงแก้ไขบ้าง แต่การเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้า ๆ ใช้เวลาเป็นปี ๆ ซึ่งการประพฤติปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนดังกล่าว นั้น มีทั้งการประพฤติปฏิบัติในระดับบุคคลต่างคนต่างทำ แต่บุคคลแต่ละคนก็ยังปฏิบัติเหมือนกัน และการประพฤติปฏิบัติในระดับสังคม คือการร่วมทำกิจกรรมพร้อม ๆ กันในลักษณะพิธีกรรมเป็นการจัดงานประเพณี เช่น กิจกรรมที่จัดขึ้นในวาระช่วงเวลาที่สำคัญๆ ของปี เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า งานปีใหม่ เทศกาลและงานประเพณีท้องถิ่นต่างๆ เช่น ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญพระเวทย์ ประเพณียี่เป็ง ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นต้น

ประเพณีอาจจะเป็นเรื่องของความเชื่อที่เหลวไหล ซึ่งเป็นความเชื่อของหมู่คนที่ขาดหลักวิชา แต่ในขณะเดียวกันประเพณีต่าง ๆ ก็เป็นเครื่องบอกถึงความเจริญของชาติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะประเพณีแต่ละอันก็เป็นสมบัติคู่กับชาตินั้น เป็นการรักษาความน่าเชื่อถือตามบรรพบุรุษ

ประเภทของประเพณี

๑. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว เช่น เรื่องทำขวัญเดือน โขนจุก ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ บวช แต่งงานตาย เป็นต้น

๒. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวมเนื่องด้วยเทศกาล คือ คราวสมัยที่กำหนดขึ้นเป็นประเพณี เพื่อทำบุญและรื่นเริง เช่น ตรุษจีน สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา ลอยกระทง เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีประเพณีที่จัดขึ้นในแต่ละจังหวัดในฤดูกาลต่างๆ

๓. รัฐพิธีและพระราชพิธี เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์พระบรมวงศานุวงศ์ และเป็นประเพณีที่มีการสืบทอดปฏิบัติมาเป็นระยะเวลานาน โดยที่ส่วนกลาง หรือ กลุ่มผู้ปกครองประเทศชาติหรือส่วนภูมิภาคจะเป็นผู้กำหนดรูปแบบของพิธีกรรมโดยที่ประชาชนทั้งประเทศจะถือปฏิบัติทั้งประเทศ^{๑๖}

จากที่ได้เคยกล่าวไปเกี่ยวกับลักษณะทางวัฒนธรรมและประเพณีแล้วว่า วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ทุกวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเภทไหน หรือ จัดอยู่ในระดับใดของสังคมย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงมากน้อย หรือเปลี่ยนแปลงเร็วช้า หรือ มีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบไหนนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งปัจจัยภายใน และภายนอก

^{๑๖} สรัญพัฒน์ ต้นสุขเกษม, “การสื่อสาร และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมงานประเพณีแห่เทียนพรรษา จังหวัดอุบลราชธานี”, นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้าที่ ๑๓-๑๕.

๒. แนวคิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

คนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง บทบาทของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ คือ การเป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนบอกกล่าวให้คนที่จะไปเยี่ยมเยือนชุมชนได้เข้าใจเรื่องราวของชุมชน รูปแบบการท่องเที่ยว กติกาข้อปฏิบัติเมื่ออยู่ในชุมชน ในขณะเดียวกันก็มีการพูดคุยกับชุมชนให้ชัดเจน จนถึงเป้าหมายของการทำกิจกรรมนี้ ซึ่งก็มีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน บางแห่งมองว่าการท่องเที่ยวเป็นการเผยแพร่เรื่องราว วิถีชีวิต วัฒนธรรม ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบางแห่งอาจมองว่านอกจากการเผยแพร่แล้ว น่าจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชนและคนในชุมชนด้วย เราได้ร่วมกันมองถึงข้อดี ข้อเสีย และแนวทางป้องกันร่วมกันค้นหาเสน่ห์ของชุมชนซึ่งหมายถึงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิต วัฒนธรรม ที่น่าสนใจ กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมได้ ช่วยกันวางระบบการบริหาร จัดการ จัดโปรแกรม แบ่งบทบาทหน้าที่ที่จัดสรรผลตอบแทนที่เหมาะสม และโปร่งใสตรวจสอบได้

๑. การตัดสินใจวางแผนและการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงคุณค่าทางด้านกายภาพและวัฒนธรรมของพื้นที่

๒. การกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวภายในชุมชนต้องคำนึงถึงศักยภาพด้านการรองรับนักท่องเที่ยวทั้งในแง่ของกายภาพ ระบบการบริการต่าง ๆ และความเปราะบางทางวัฒนธรรม

๓. การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องยึดความสมดุลทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน

เป็นหลักและต้องไม่ให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

๔. การท่องเที่ยวจะต้องเป็นการจัดการและพัฒนาอย่างยั่งยืน

๕. ชุมชนควรจะมีบทบาทในการวางแผนเพื่อท่องเที่ยว และอนุรักษ์ในชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นดำเนินงาน

๖. ประชาชนในชุมชนควรได้รับประโยชน์จากการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างเท่าเทียมกัน ผลประโยชน์ที่ได้รับอาจจะอยู่ในรูปแบบที่ต่างกัน^{๑๗}

การท่องเที่ยวรูปแบบนี้จัดขึ้นเพื่อให้การท่องเที่ยวได้เที่ยวชมงานเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ เพื่อเป็นการสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นไว้ โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น ซึ่งมีหลักเกณฑ์สำคัญ คือ

๑. เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของแต่ละท้องถิ่นและสมควรที่จะดำรงรักษาไว้สืบไป

๒. เจ้าของพื้นที่ร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งด้านการวางแผนการจัดการ และการอนุรักษ์

๓. มีวิทยากร และมัคคุเทศก์ประจำท้องถิ่น

^{๑๗} จงรักษ์ อินทยนต์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านโป่งร้อน ตำบลใหม่พัฒนา อำเภอกะเคาะ จังหวัดลำปาง”, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

๔. มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความสนุกเพลิดเพลิน ความประทับใจและประสบการณ์ในการดำรงชีวิตในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากเดิม^{๑๘}

สรุปจากการทบทวนเอกสารงานวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องผู้วิจัย เรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยจะได้นำไปวิเคราะห์ และเป็นแนวทางประกอบในการเขียนงานวิจัยต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินงานวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยแบ่งวิธีการดำเนินงานออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑.๗.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความเป็นมาประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี , การเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี , แนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี โดยเอกสารที่ใช้เป็นแหล่งอ้างอิงจะมาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรับตำราวิชาการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง วารสาร ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย นำมารวบรวมแล้วจัดแบ่งเป็นหมวดหมู่ คิดวิเคราะห์แยกแยะประเด็นแล้วเขียนลงในงานวิจัย

๑.๗.๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Research)

เป็นขั้นตอนเก็บข้อมูล โดยการสัมภาษณ์ จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จะถูกนำมาจัดเป็นหมวดหมู่ ประเมินหลักฐานพร้อมวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และข้อมูลภาคสนาม แล้วจะนำเสนอในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์แล้วเขียนลงในงานวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (๓๐ รูปคน) ตามคุ้มวัด ๑๐ คุ้มวัดในเขตเทศบาลเมืองอุบลราชธานี โดยใน ๑๐ คุ้มวัดนี้ สามารถแบ่งได้ ๓ กลุ่มดังนี้

๑. กลุ่มคุ้มวัดที่ส่งเทียนพรรษาเข้าประกวดประเภทขนาดใหญ่
๒. กลุ่มคุ้มวัดที่ส่งเทียนพรรษาเข้าประกวดประเภทขนาดเล็ก
๓. กลุ่มคุ้มวัดที่ไม่ส่งเทียนพรรษาเข้าประกวด

ลักษณะการสัมภาษณ์จะเป็นการสัมภาษณ์จากแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้กำหนดประเด็นคำถาม เป็นการสัมภาษณ์กลุ่ม คุ้มวัดละ ๓ รูปคน แล้วหาข้อสรุปในแต่ละประเด็นที่ผู้วิจัยสอบถาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละคุ้มวัดประกอบด้วย

๑. พระสงฆ์	๑๐ รูป
๒. ผู้นำชุมชน	๑๐ คน
๓. ประชาชนทั่วไป	๑๐ คน

^{๑๘} วรณา วงษ์วานิช, ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว, ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๕๕.

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการเปลี่ยนแปลงประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการอนุรักษ์ประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวพุทธจังหวัดอุบลราชธานี

๑.๙ กรอบแนวคิด

